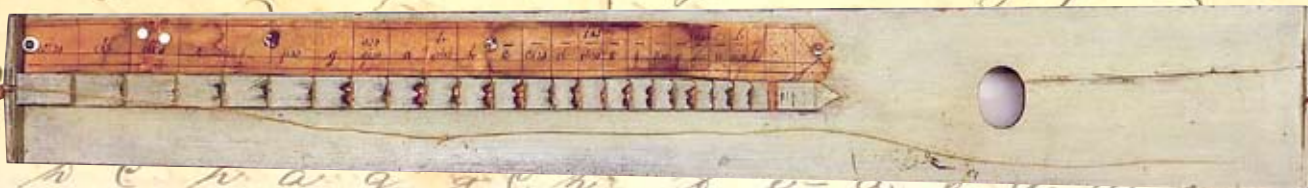

Del av den påklistrade pappersremsan. I bakgrunden alfabetiska toner ur en koralbok för psalmodikon vid Brinkens museum.

Februari 2016
MÅNADSBILD

Psalmodikon försedd med en påklistrad pappersremsa med alfabetiska toner.
Detta psalmodikon saknar en sträng. Brinkens museum.

Psalmodikon (*salmåodiko*)

Benämningen psalmodikon kommer av psalm och det grekiska *ōidiko's* ('som hör till sång', av *ōidē* 'sång').

Psalmodikon är ett gammalt musikinstrument som förekom allmänt i Norden på 1800-talet som stöd för psalmsång och inlärandet av nya psalmer, vid andaktsstunder i hemmen, i kyrkor och i frikyrkliga samlingslokaler.

1800-talets musikinstrument **psalmodikon** är en utveckling av ett antikt musik- och vetenskapligt instrument som kallas **monokord**. Musikinstrument med en eller flera strängar, spelad med stråke, har funnits i århundraden i Europa. Monokordet användes redan under antiken till akustiska undersökningar och demonstration av musikaliska intervaller.

Ett psalmodikon består av en rektangulär resonanslåda av trä. Över lådans lock löper en sträng av metall eller gjord av färtarmar. Som greppbräda tjänar en smal trälist, fastlimmad på lockets mitt. Greppbrädet är indelat i 30 halvtonsteg genom trappstegsformade nedskärningar som är numrerade med siffror.

Psalmodikonspelas med stråke och ger olika toner beroende på vid vilken siffra strängen trycks mot greppbrädet.

Den som spelar på ett psalmodikon behöver inte kunna läsa noter, men bör ha tillgång till koralböcker eller sånghäften i vilka texten är försedd med **siffrer** i stället för vanliga noter. Siffrorna i koralboken eller sånghäftet anger vid vilka siffror på greppbrädet som strängen skall tryckas ner under spelningen.

De enkla och lättbyggda psalmodikon, som kunde spelas utan kunskaper om noter, fick en stor spridning i Sverige, Norge, Finland samt i Baltikum från mitten av 1800-talet. I Danmark hade monokorden introducerats redan 1823 i syfte att förbättra sången i skolorna.

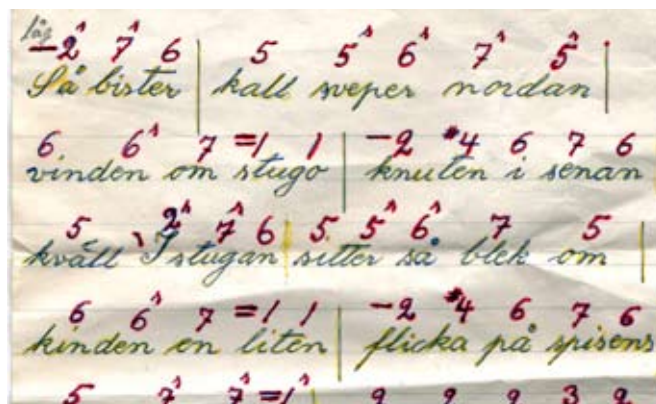
I Sverige är prosten **Johan Dillner** (1775–1862) vid Östervåla kyrka i Uppland känd för att på 1800-talet ha introducerat och bidragit till spridningen av psalmodikon och en tillhörande koralbok försedd med siffrer.

Till Nordamerika spreds instrumentet i de svensk-lutherska församlingarna bland de tidiga immigranterna.

Psalmodikon är sällsynta idag. De instrument som finns bevarade hittar man i allmänhet i hembygds museer, bl.a. vid Brinkens museum.

Men det finns ännu entusiaster som vill öka kunskapen om psalmodikonet och hålla ett aktivt spelande vid liv. I Sverige finns "Nordiska Psalmodikonförbundet" och i U.S.A. finns "Nordic-American Psalmodikonförbundet" som verkar "for Psalmodikon and Sifferskrift music". Om man vill lära sig mer om psalmodikon eller lyssna på musik spelad på psalmodikon kan man besöka dessa två förbunds hemsidor.

Håkan Genberg

Detta tvåsträngade psalmodikon med klaviatur är byggt 1976 av **Edvin Nydahl** (1913–1977) i Norra Vallgrund efter en modell som hans far gjorde 1882. Psalmodikonet ägs av **Håkan Genberg** som köpte det 1976 av Nydahl. Edvin berättade vid försäljningen att han byggt och sålt ett femtiotal av denna typ av tangentpsalmodikon till köpare både i Finland och i Sverige.

Psalmodikon med två strängar och tangenter liknar medeltidens musikinstrument **klavikord** som även spelades med en stråke och där varje tangent har en trätunga som trycks mot strängen då tangenten trycks ned.

Edvins handskrivna visa (utdrag) försedd med siffrer noter erhöles vid köpet av psalmodikonet.

Foto: Håkan Genberg (ovan) och Göran Strömfors (överst; även layout)

Januari 2016

MÅNADSBILD

Ullstrumpor

(ollstråmpona)

Den här ullstrumpan, som är stickad med ett mönster som kallas "pärkorgsrutning" eller "näverkontsrutning", har varit mycket arbetsdryg att sticka. Strumporna är stickade av **Hjördis Antell** (f. 1927) efter förebild av hennes mormors **Hilda Baddars** (f. 1884) gamla stoppade strumpor som är ca 100 år gamla.

En finstrumpa för kvinnor – från 1800-talet.

I **BRINKENS MUSEUMS** stora samling av textilier finns en mängd stickade och virkade plagg. Här visas några ullstrumpor ur samlingen som prov på malaxkvinnornas stickningskonst. De äldsta stickade strumporna i textilsamlingen är från 1800-talet. Sannolikt stickades ullstrumpor och andra ylleplagg långt tidigare i Malax. Kyrkoherden **Israel Björk** i Malax skrev 1772 att Malaxborna använde "gråa ullstrumpor och Själskins skor."

Långt tidigare använde man ett slags sydda strumpor av vadmalstyg eller skinn samt strumpor gjorda av tjock tovad ull. Skohö, dvs. torkat fint starrgräs, har framförallt använts av samerna. Skohöet i pjäxorna höll värmen och tog upp fukt.

Fotlappar, fotklutar eller benlindor av tyg virade runt fötter och ben har i äldre tider använts som fotbeklädnad. De som avtjänat sin värnplikt i Finlands armé, och använt fotlappar i stövlarna i stället för ullstrumpor, vet att fotlapparna fungerade utmärkt som fotbeklädnad. Fotlapparna var lätta att torka och dessutom fanns de bara i "en storlek" och passade därför alla fötter.

1700-talets soldater i Österbottens regemente använde inte fotlappar. I deras uniform har ingått långa, i regel gråa, tjocka ullstrumpor som gick upp till de knälånga uniformsbyxorna. Över de långa ullstrumporna drogs ett slags överstrumpor eller damasker vilka slutade strax ovanom knäna.

Kvinnornas knälånga ullstrumpor hölls förr upp av vackra band som hade vävts i en **bandgrind**. Banden var lindade och knutna runt strumporna vid knäna. Strumpor och band doldes av kvinnornas långa kjolar. Männen använde ännu i mitten av 1800-talet knälånga byxor och gråa, vita eller svarta ullstrumpor som knöts fast med band likadana som för kvinnornas strumpor.

Håkan Genberg

De vit-svarta mönsttrade herrstrumporna är från 1940-talet. Strumporna har tillhört **Bertel Hultin**, som var gift med **Edit Orre**. **Edit Hultin**, den yngsta av systerna Orre, donerade sin hemgård till Malax museiförening.

Strumporna har katalogiseringsnummer 13. Det betyder att de hör till några av de tidigaste textildonationerna till museet och är insamlade på 1930-talet av ungdomsföreningarnas medlemmar i Malax.

De flesta gamla damstrumporna är upptill stickade som strumporna med nr 13. Det här paret strumpor är stickade med en "kval" upptill, dvs. resårstickad med två aviga och två räta maskor.

Bilder: Håkan Genberg; layout: Göran Strömfors